

JADWIGA SALA

OSIĄGNIĘCIA KONIECZNE Z JEZYKA POLSKIEGO UCZNIÓW KLASY III KORZYSTAJĄCYCH Z ZAJĘĆ DYDAKTYCZNO-WYRÓWNAWCZYCH

1. Przedmiot i cel badań

Zajęcia wyrównawcze na poziomie nauczania początkowego obejmują małe grupy uczniów opóźnionych w uczeniu się przede wszystkim języka polskiego i matematyki. Ich celem jest wyrównywanie braków w wiadomościach i umiejętnościach tych uczniów, zapobieganie trudnościom i niepowodzeniom w uczeniu się, a przede wszystkim całkowite zlikwidowanie drugoroczności na poziomie początkowym (R. Więckowski 1976).

Dotychczasowy stan badań nad problematyką niepowodzeń uczniów klas początkowych w uzyskiwaniu osiągnięć koniecznych z języka polskiego zrodził potrzebę dalszych badań w tym zakresie. Szczególnie interesują mnie osiągnięcia uczniów klasy III korzystających z zajęć wyrównawczych w uzyskiwaniu umiejętności koniecznych z języka polskiego. Są to umiejętności elementarne, których powinno się wymagać od wszystkich normalnie uczących się uczniów klas początkowych, niezależnie od ich uzdolnień, ponieważ stanowią najniższą warstwę osiągnięć poznawczych. Wiążą się one z kategorią C taksonomii ABC celów nauczania „stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych” (B. Niemierko 1975 a, s. 21). Problem uczniów słabych to poważne zagadnienie społeczne nurtujące pedagogów, psychologów, socjologów, lekarzy oraz całe społeczeństwo.

Jedną ze skutecznych metod zapobiegania trudnościom i niepowodzeniom uczniów klas początkowych w uzyskiwaniu osiągnięć koniecznych z języka polskiego jest ich pomiar już na poziomie nauczania początkowego.

Programy sprawdzania osiągnięć szkolnych w zakresie uznanym za konieczny w Polsce rozwinęły w latach osiemdziesiątych (J. Nowik 1983; 1990, T. Patrzałek 1983, M. Sobczak 1983, W. Sitarska-Niemierko 1987, J. Sala 1989) i potwierdziły niskie osiągnięcia uczniów na szczeblu ponadpoczątkowym oraz to, że uczniowie klas początkowych napotykają trudności w opanowywaniu podstawowych umiejętności czytania, pisania i liczenia (B. Niemierko 1985, s. 9). Zatem niezbędna jest pomoc uczniom, którzy ich należycie nie opanowali. Jedną z form takiej pomocy jest organizowanie zespołów wyrównawczych dla uczniów wykazujących braki w tym zakresie.

W niniejszym opracowaniu ograniczyłam się do określenia poziomu osiągnięć koniecznych z języka polskiego najslabszych uczniów klas III, opóźnionych w uczeniu się tego przedmiotu i objętych opieką dydaktyczno-wyrównawczą w Szkołach Podstawowych w Bydgoszczy (nr 10 i 41) i w Inowrocławiu (nr 2 i 14). Uczniowie objęci badaniami wykazywali różne rodzaje opóźnień w zakresie czytania i pisania.

Celem badań jest sprawdzenie, czy uczniowie kończący poziom nauczania początkowego opanowali umiejętności konieczne, u podłoża których mieszczą się wyćwiczone zdolności poznawcze, w znacznej mierze ukształtowane w nauczaniu początkowym. Umiejętności te wprawdzie pozwalają na korzystanie z nauczania określonego szczebla systemu szkolnego, ale stwarzają zaledwie dyspozycję do pełnego uczenia się i są niewystarczające do dodatkowej oceny wyników nauczania. Wypełnianie prostych zadań życia codziennego stosownych do wieku uczniów jestowiązaniem do zaniechania dotąd pozaszkolnej roli kształcenia (W. Sitarska-Niemierko 1990, s. 33), gdyż zasób wiedzy i umiejętności uzyskanych w szkolne ma: być bardziej użyteczny w życiu, ułatwić funkcjonowanie w świecie i społeczeństwie, pozwolić na poznawanie siebie (K. Denek, R. Szałachowska 1993, s. 53).

2. Problemy i hipotezy badawcze

Problem ogólny niniejszych badań sformułowano następująco:

Jaki jest poziom osiągnięć koniecznych z języka polskiego uczniów klasy III korzystających z zajęć dydaktyczno-wyrównawczych?

Odpowiada mu ogólna hipoteza badawcza przyjmująca postać następująca:
Przewidziane programem nauczania początkowego języka polskiego umiejętności konieczne nie są należycie opanowane przez co najmniej trzecią część ogólnej liczby uczniów klasy III korzystających z zajęć dydaktyczno-wyrównawczych.

Problemy szczegółowe:

1. Jakie umiejętności konieczne z języka polskiego objęte pomiarem nie zostały należycie opanowane przez uczniów klasy III korzystających z zajęć dydaktyczno-wyrównawczych?

2. W jakim stopniu osiągnięcia konieczne z języka polskiego zależą od:

- pochodzenia społecznego tych uczniów,
- poziomu wykształcenia, specjalizacji przedmiotowej i stażu pracy nauczycieli nauczania początkowego języka polskiego?

Szczegółowym problemom badawczym odpowiadają hipotezy robocze orzekające o lepszym opanowaniu przez badanych umiejętności szkolnych o nazwie „czytanie i pisanie” od umiejętności praktycznych (pozaszkolnych) o nazwie „porozumiewanie się”, o zależnościach zachodzących między tymi umiejętnościami a pochodzeniem społecznym uczniów, poziomem wykształcenia nauczycieli, ich specjalizacją przedmiotową oraz stażem pracy pedagogicznej.

3. Metody i narzędzia badawcze

Podstawową metodę stanowił pomiar dydaktyczny sprawdzający dotyczący osiągnięć poznawczych uczniów, do których należą osiągnięcia konieczne. Sprawdziłam je testem osiągnięć koniecznych przeznaczonym do orzekania o poziomie tych osiągnięć (T. Patrzałek 1983, s. 67).

Skonstruowałam dwa jednostopniowe testy sprawdzające (A i B) mierzące te same treściowo umiejętności za pomocą odmiennych treściowo zadań. Konstruując testy skorzystałam z zakresu osiągnięć koniecznych w nauczaniu początkowym języka polskiego obejmującego wykaz 40 umiejętności z podziałem na 20 typowo szkolnych o nazwie „czytanie i pisanie” i 20 praktycznych (pozaszkolnych) o nazwie „porozumiewanie się” (J. Sala 1989, s. 67-70). Z listy tej do sprawdzania wybrałam po 5 umiejętności z dwóch wyróżnionych dziedzin.

W Szkołach Podstawowych nr 10 i 41 w Bydgoszczy sprawdzałam opanowanie następujących umiejętności koniecznych:

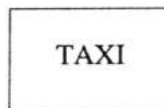
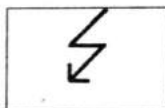
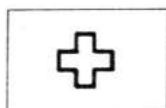
CZYTANIE I PISANIE

1. Określenie o kim (o czym) mowa we fragmencie opowiadania ułożonym z 3-4 zdań.
2. Układanie i zapisywanie odpowiedzi na pytania dotyczące opowiadania złożonego z 5 zdań.

3. Określenie „gdzie się to dzieje?” na podstawie fragmentu złożonego z 3-4 zdań.
4. Układanie i zapisywanie zdań na temat przedmiotów typu: piłka, wazon, jabłko.
5. Układanie opowiadania z życia dzieci z 6-8 gotowych zdań.

POROZUMIEWANIE SIĘ

1. Odczytywanie symboli typu:

2. Podpisywanie się pełnym imieniem i nazwiskiem.
3. Zapisywanie wiadomości typu: „Poszedłem do kolegi”.
4. Układanie i pisanie życzeń okolicznościowych zdaniem pojedynczym rozwiniętym.
5. Porządkowanie nazwisk według pierwszej litery.

W Szkołach Podstawowych nr 2 i 14 w Inowrocławiu spośród umiejętności sprawdzanych w Bydgoszczy powtórzyły się:

- z dziedziny „czytania i pisania” umiejętność oznaczona numerem 4,
- z dziedziny „porozumiewania się” umiejętności oznaczone numerami 3, 4 i 5.

Pozostałe sprawdzane umiejętności były inne. Oto one:

CZYTANIE I PISANIE

1. Podpisywanie obrazka równoważnikiem zdania.
2. Układanie i zapisywanie zdań na temat wydarzeń w klasie.
3. Układanie i zapisywanie pytania o przebieg zdarzeń w opowiadaniu złożonym z 5 zdań.
4. Określenie charakteru bohatera krótkiego opowiadania za pomocą co najmniej 4 samodzielnie dobranych przymiotników.

POROZUMIEWANIE SIĘ

1. Odszukiwanie na mapie Polski głównych rzek i miast.
2. Układanie i pisanie listu do kolegi (koleżanki) składającego się z 5 zdań.

Przed napisaniem zadań testowych sporządziłam wzorce umiejętności oparte na ogólnej ich strukturze opracowanej przez B. Niemierkę (1986, s. 366-368). Ułatwiły mi one ułożenie i zapisanie zadań sprawdzających wybrane umiejętności.

Koncepcja testów odpowiada definicji osiągnięć koniecznych i dlatego składają się one z dwóch części: szkolnej o nazwie „czytanie i pisanie” oraz praktycznej o nazwie „porozumiewanie się” (W. Sitarska 1985). Każdy test zawierał 10 zadań (jedno- i trójwiązkowych) sprawdzających 5 umiejętności z dziedziny „czytania i pisanie” i 5 z dziedziny „porozumiewania się”. Każdą umiejętność reprezentowały na ogół trzy zadania, tylko te, które wymagały od ucznia dłuższych odpowiedzi pisemnych reprezentowane były jednym zadaniem, dlatego każdy test składał się z 26 zadań „względnie niezależnych i osobno punktowanych” (B. Niemierko 1975 a, s. 28).

W teście zastosowano zadania otwarte, wymagające samodzielnego sformułowania odpowiedzi i zamknięte, wymagające wyboru poprawnej spośród kilku podanych w zadaniu.

W bydgoskich szkołach podstawowych uczniowie rozwiązywali dwie formy zadań otwartych: krótkiej odpowiedzi (KO) i z luką (L) oraz dwie formy zadań zamkniętych: na dobieranie (D) i wyboru wielokrotnego (WW). Natomiast w inowrocławskich szkołach podstawowych uczniowie rozwiązywali również dwie formy zadań otwartych: krótkiej odpowiedzi (KO) i typu rozprawka (R) oraz tylko jedną formę zadań zamkniętych: na dobieranie (D) (tamże, ss. 28-42).

4. Testowe normy wymagań

Rozwiązania poszczególnych zadań oceniałam skalą punktową 0-1: 1 punkt za poprawne jego rozwiązanie, 0 za opuszczenie zadania lub błędne jego wykonanie (tamże).

Przechodząc od surowego wyniku testowania do jego oceny przyjąłam normę 80% rozwiązanych zadań. Uczeń zaliczył test i osiągnął poziom wymagań koniecznych, gdy poprawnie rozwiązał 8 spośród 10 (pojedynczych lub potrójnych) zadań testowych, a więc jeżeli opanował 8 spośród 10 umiejętności koniecznych sprawdzanych tymi zadaniami. Jeżeli rozwiązał mniej niż 8 zadań nie zaliczył testu i nie osiągnął poziomu wymagań koniecznych.

Normą wymagań przy zaliczeniu każdej części testu było opanowanie 4 spośród 5 umiejętności stanowiących część szkolną i praktyczną (pozaszkolną) testu.

W zadaniach potrójnych dopuszczano jedną pomyłkę lub błąd. Zaliczano je w przypadku poprawnego wykonania 2 spośród 3 zadań wymaganych.

Normę 80% zastosowano także do oceny poziomu opanowania poszczególnych umiejętności koniecznych. Miarą opanowania każdej umiejętności był średni wskaźnik łatwości zadań testowych ($\bar{p}$), który przyjmuje wartości w przedziale 0-1.

Wartość $\bar{p} \geq 0,80$ była normą opanowania umiejętności. Natomiast wartość $\bar{p} < 0,80$ normą braku opanowania danej umiejętności determinującą dalsze ćwiczenia w celu jej należytego opanowania.

5. Dobór próby uczniów klasy III

Dobór był celowy i obejmował 95 najsłabszych uczniów klasy III Szkół Podstawowych nr 10 i 41 w Bydgoszczy oraz nr 2 i 14 w Inowrocławiu opóźnionych w uczeniu się języka polskiego i objętych opieką dydaktyczną w ramach zajęć wyrównawczych. Badania osiągnięć koniecznych z języka polskiego odbyły się w roku szkolnym 1990/1991. Za I semestr tego roku badani otrzymali (według arkuszy ocen) stopnie dostateczny lub niedostateczny z języka polskiego. Informacje o badanych uczniach zawierają tabele 1. i 2.

Tabela 1. Liczebność uczniów klasy III według stopni z języka polskiego za I semestr roku szkolnego 1990/1991

Szkoła	Klasa	Stopnie z języka polskiego		Ogółem
		dst	ndst	
Bydgoszcz nr 10	III	21	2	23
Bydgoszcz nr 41	III	22	1	23
Inowrocław nr 2	III	20	7	27
Inowrocław nr 14	III	21	1	22
	Ogółem	84	11	95

Tabela 2. Pchodzenie społeczne uczniów klasy III

Szkoła	Pochodzenie społeczne		Ogółem
	inteligentkie	robotnicze	
Bydgoszcz nr 10	9	14	23
Bydgoszcz nr 41	7	16	23
Inowrocław nr 2	2	24	26
Inowrocław nr 14	3	20	23
Ogółem	21	74	95

Zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze w klasach III prowadzili nauczyciele o różnym poziomie wykształcenia i specjalizacji przedmiotowej, a także o różnym stażu pracy zawodowej.

Tabela 3. Nauczyciele języka polskiego w klasie III

Szkoła	Wykształcenie					Staż pracy zawodowej	
	LO	LP	SN inne	Wyższe kier.	Wyższe inne		
Bydgoszcz nr 10	x	-		x	-	1	
	x		x			3	
	x			x		4	
Bydgoszcz nr 41	x	x	x	-	x	27	
					x	29	
	x				x	1	
Inowrocław nr 2	x	-	x	-	-	39	
	x					x	9
	x		x				16
	x					x	31
Inowrocław nr 14	x	-	-	x	-	9	
	x			x		5	
	x			x		17	

6. Charakterystyka testu osiągnięć koniecznych z języka polskiego

A. Trafność testu

Niezbędną cechą testu jest jego trafność, czyli „dokładność z jaką możemy wnioskować z jego wyników o osiągnięciach uczniów, które były przedmiotem testowania” (B. Niemierko 1975 b, s. 169). W badaniach chodziło o uzyskanie zadowalającej trafności wewnętrznej testu polegającej na zgodności treści testu (czynności wykonywanych przez uczniów dla rozwiązania zadań) z programem nauczania, a więc celami nauczania, materiałem nauczania i wymaganiami programowymi (tamże, s. 172) zawartymi w obowiązującym programie nauczania początkowego języka polskiego (1992).

Kryteriami trafności wewnętrznej testu są:

- zakres osiągnięć koniecznych w nauczaniu początkowym języka polskiego,
- średnie wskaźniki łatwości zadań ($\bar{p}$) znajdujące się w dalszej części niniejszego opracowania,

- koncepcja testu odpowiadająca definicji osiągnięć koniecznych w nauczaniu początkowym.

B. Rzetelność testu

Tabela 4. Podstawowe wskaźniki statystyczne testów osiągnięć koniecznych z języka polskiego dla klasy III szkoły podstawowej

Szkoła	Klasa	Test	Liczba badanych	Średnia arytmetyczna	Odchylenie standardowe	Współczynnik rzetelności	Błąd standardowy
Bydgoszcz	III	A	23	17,7	5,1	0,88	1,8
		B	23	17,9	1,9	0,68	1,1
Inowrocław	III	A	25	13,9	3,7	0,71	2,0
		B	24	12,1	4,5	0,82	1,9

Wyniki w tabeli 4. są wystarczająco rzetelne, aby wnioskować o osiągnięciach koniecznych z języka polskiego uczniów klasy III. Średnie wyniki testowania w zestawieniu z liczbą zadań w obu testach świadczą na ogół o niskich osiągnięciach uczniów klasy III - uczniowie średnio rozwiązywali po 17 zadań w Bydgoszczy i 13 w Inowrocławiu. Odchylenie standardowe wskazuje na dość wysokie zróżnicowanie osiągnięć uczniów ze względu na liczbę należycie opanowanych umiejętności koniecznych. Współczynniki rzetelności (r_{tt}) obliczyłam metodą wewnętrznego zgodności testu (B. Niemierko 1975 b, s. 251-252). Testy osiągnęły współczynniki mieszczące się w przedziałach 0,50 - 0,80 i 0,81 - 0,90, oznaczające kolejno niską i umiarkowaną rzetelność wyników testowania, ale pozwalające „interpretować osiągnięcia uczniów na tle postawionych wymagań koniecznych” (B. Niemierko 1975 a, s. 58; 1975 b, s. 250).

7. Wyniki badań^x

Zaliczenie testu przyjęto jako empiryczny wskaźnik osiągnięć koniecznych każdego ucznia, który pozwolił zweryfikować hipotezy robocze.

W tabeli 5. przedstawiłem rozkład wyników zaliczenia testów przez uczniów klasy III dostatecznych i niedostatecznych z języka polskiego za I semestr roku szkolnego 1990/1991 według arkuszy ocen.

^xBadania przeprowadziły studentki V roku NP H. Matuszewska i B. Guba w ramach seminarium magisterskiego pod moim kierunkiem.

Tabela 5. Zaliczenie testu

Test	Uczniowie		Test zaliczyli		
	dst	ndst	tak	nie	razem
A	12	–	12	36	48
B	13	–	13	34	47
Razem	25	–	25	70	95
Fracja	0,26	–	0,26	0,74	1,00

Wskaźnik struktury 0,26 oznacza, że jedynie 26% ogółu badanych, w tym wyłącznie uczniowie dostateczni, zaliczyło test, a tym samym opanowało osiągnięcia konieczne z języka polskiego poziomu klasy III. Testu nie zaliczyło aż 74% ogółu badanych wykazujących braki w zakresie opanowania tych osiągnięć.

Ze względu na miejsce badań wyniki zaliczenia testu są bardzo zróżnicowane. W szkołach bydgoskich spośród 46 badanych test zaliczyło 21 uczniów (46%), natomiast w szkołach inowrocławskich jedynie 4 (8%) spośród 49 badanych.

Test z dla procentu, w którym wartość funkcji testowej $z=4,37$, natomiast wartość krytyczna z dla poziomu istotności $\alpha=0,10$ wynosi $z_{\alpha}=2,79$ potwierdza ogólną hipotezę badawczą orzekającą o niskim poziomie osiągnięć koniecznych z języka polskiego.

Odsetek uczniów, którzy nie zaliczyli testu upoważnia też do stwierdzenia, że nawet uczniowie klasy III objęci dodatkowymi zajęciami wyrównawczymi z języka polskiego zwłaszcza w obu szkołach inowrocławskich nie opanowali w pełnym zakresie umiejętności koniecznych z tego przedmiotu.

Zaliczenie testu przez uczniów o pochodzeniu robotniczym i inteligenckim przedstawiam w tabeli 6.

Tabela 6. Zaliczenie testu ze względu na pochodzenie społeczne uczniów

Pochodzenie społeczne	Test zaliczyli		Ogółem
	Tak	Nie	
robotnicze	13	61	74
inteligentkie	12	9	21
Ogółem	25	70	95

Badania potwierdzają słusność hipotezy roboczej o zależności osiągnięć koniecznych od pochodzenia społecznego uczniów, gdyż spośród badanych, którzy

nie zaliczyli testu aż 87% przypada na dzieci robotnicze (tabela 6). W grupie pochodzenia robotniczego wykazujących braki osiągnięć koniecznych dwukrotnie więcej było uczniów z Inowrocławia niż z Bydgoszczy. Natomiast w grupie inteligentnej test zaliczył jedynie 1 uczeń z Inowrocławia.

Zależność tę potwierdza test niezależności χ^2 , w którym wartość funkcji testowej $\chi^2 = 3,033$, a wartość krytyczna χ^2_{α} na poziomie istotności $\alpha=0,10$ przy jednym stopniu swobody wynosi 3,274.

8. Opanowanie umiejętności szkolnych o nazwie „czytanie i pisanie” i praktycznych (pozaszkolnych) o nazwie „porozumiewanie się”

Miarą opanowania każdej umiejętności koniecznej jest średni wskaźnik łatwości zadań, czyli stosunek liczby prawidłowych rozwiązań tych zadań do ogólnej liczby danej grupy badanych (B. Niemierko 1975 b).

Analiza obejmuje uczniów klasy III ze Szkół Podstawowych w Bydgoszczy i Inowrocławiu dostatecznych i niedostatecznych z języka polskiego za I semestr roku szkolnego 1990/1991 według arkuszy ocen.

Tabela 7. Wskaźniki łatwości zadań testowych o nazwie „czytanie i pisanie” (Bydgoszcz)

Nazwa umiejętności	Uczniowie		Ogółem
	TAK	NIE	
1. Określenie o kim (o czym) mowa we fragmencie opowiadania złożonym z 3-4 zdań	0,70	0,33	0,67
2. Układanie i zapisywanie odpowiedzi na pytania dotyczące opowiadania złożonego z 5 zdań	0,84	0,00	0,78
3. Określenie, „gdzie się to dzieje?” na podstawie fragmentu złożonego z 3-4 zdań	0,98	0,66	0,96
4. Układanie i zapisywanie zdań na temat przedmiotów typu: piłka, wazon, jabłko	0,77	0,00	0,72
5. Układanie opowiadania z życia dzieci z 6-8 gotowych zdań	0,51	0,41	0,61
Ogółem	0,76	0,28	0,52

Średnie wskaźniki łatwości zadań (tabela 7) oznaczają, że umiejętności konieczne nie zostały należycie opanowane. Wskaźniki zawarte w kolumnie

ogółem świadczą o tym, że tylko umiejętność oznaczona numerem 3 została należycie opanowana ($\bar{p} = 0,96$).

Uczniowie dostateczni należycie opanowali dwie umiejętności, dla których wskaźnik $\bar{p} > 0,80$. Najwięcej kłopotów sprawiło zadanie sprawdzające umiejętność układania opowiadania z życia dzieci z 6-8 gotowych zdań, w którym uczniowie układali zdania w niewłaściwej kolejności i w rezultacie błędnie je rozwiązywali.

Uczniowie niedostateczni nie opanowali należycie żadnej umiejętności. Najwięcej kłopotów sprawiło im układanie i zapisywanie odpowiedzi na pytania dotyczące opowiadania złożonego z 5 zdań oraz zdań na temat przedmiotów typu: piłka, wazon, jabłko. Zadania sprawdzające powyższe umiejętności pozostawiali bez rozwiązania, a w przypadku pierwszego zapisywali odpowiedzi nieadekwatne do podanego pytania.

Tabela 8. Wskaźnik zadań testowych o nazwie „czytanie i pisanie” (Inowrocław)

Nazwa umiejętności	Uczniowie		Ogółem
	Tak	Nie	
1. Układanie i zapisywanie zdań na temat przedmiotów typu: piłka, wazon, jabłko	0,76	0,75	0,76
2. Podpisywanie obrazka równoważnikiem zdania	0,90	0,75	0,93
3. Układanie i zapisywanie zdań na temat wydarzeń w klasie	0,85	0,88	0,86
4. Układanie i zapisywanie pytania o przebieg zdarzeń w opowiadaniu złożonym z 5 zdań	0,41	0,13	0,37
5. Określenie charakteru bohatera krótkiego opowiadania za pomocą co najmniej 4 samodzielnie dobranych przymiotników	0,27	0,00	0,22
Ogółem	0,64	0,50	0,63

Średnie wskaźniki łatwości zawarte w kolumnie ogółem (tabela 8) świadczą, że tylko dwie umiejętności szkolne zostały należycie opanowane ($\bar{p} > 0,80$).

Najwięcej trudności sprawiło uczniom określanie charakteru bohatera krótkiego opowiadania za pomocą czterech samodzielnie dobranych przymiotników oraz układanie i zapisywanie pytania o przebieg zdarzeń w opowiadaniu złożonym z 5 zdań.

Najczęstsze błędy uczniów w zadaniach sprawdzających te umiejętności:

- określanie charakteru bohatera opowiadania za pomocą rzeczowników, czasowników lub tylko jednym albo dwoma poprawnie dobranymi przymiotnikami,
- zapisanie pytania nieadekwatnego do przebiegu zdarzeń lub zdania oznajmującego zamiast pytania.

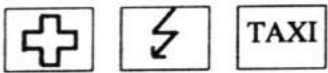
Niektórzy uczniowie w ogóle nie rozwiązali zadania sprawdzającego umiejętność określania charakteru bohatera opowiadania. Zadanie wymagające układania i zapisywania zdań na temat przedmiotów typu: piłka, wazon, jabłko wypadło podobnie jak w Bydgoszczy.

Uczniowie z Inowrocławia nie opanowali także umiejętności podpisywania obrazka równoważnikiem zdania, bo w zadaniu sprawdzającym opanowanie tej umiejętności łączyli obrazek z kilkoma lub z jednym niewłaściwym tytułem.

Opierając się na wartościach wskaźnika łatwości można stwierdzić, że uczniowie klasy III z Bydgoszczy i Inowrocławia nie opanowali należycie umiejętności szkolnych i potrzebne są im dalsze intensywne ćwiczenia w tym zakresie.

Średnie wskaźniki łatwości pokazujące opanowanie umiejętności praktycznych (pozaszkolnych) zawarte są w tabelach 9. i 10.

Tabela 9. Wskaźniki łatwości zadań o nazwie „porozumiewanie się” (Bydgoszcz)

Nazwa umiejętności	Uczniowie		Ogółem
	dst	ndst	
1. Odczytywanie symboli typu: 	0,98	1,00	0,99
2. Podpisywanie się pełnym imieniem i nazwiskiem	0,98	0,66	0,96
3. Zapisywanie wiadomości typu: „Poszedłem do kolegi”	0,42	0,00	0,39
4. Układanie i pisanie życzeń okolicznościowych zdaniem pojedynczym rozwiniętym	0,18	0,33	0,31
5. Porządkowanie nazwisk według pierwszej litery	0,53	0,00	0,50
Ogółem	0,61	0,40	0,50

Wskaźniki łatwości zawarte w kolumnie ogółem (tabela 9) pokazują, że tylko dwie umiejętności zostały należycie opanowane ($\bar{p} > 0,80$). Umiejętność oznaczoną numerem 1 należycie opanowały obie grupy uczniów, a niedostateczni uczynili to nieco lepiej.

Uczniowie dostateczni opanowali również umiejętność podpisywania się pełnym imieniem i nazwiskiem. Niedostateczni swoje imię i nazwisko pisali małą literą, a więc nie opanowali tej umiejętności.

Pozostałe umiejętności nie zostały opanowane przez obie grupy uczniów. Dostatecznym największe trudności sprawiło układanie i pisanie życzeń okolicznościowych zdaniem pojedynczym rozwiniętym, a niedostatecznym zapisywanie wiadomości typu: „Poszedłem do kolegi” i porządkowanie nazwisk według pierwszej litery.

Najczęstsze błędy popełniane przez obie grupy uczniów:

- pozostawianie zadania bez rozwiązania,
- zapisywanie pojedynczych wyrazów lub zdań nie zawierających właściwej wiadomości dla innej osoby,
- przepisanie nazwisk w dowolnej kolejności lub tylko dwóch w kolejności alfabetycznej.

Porównanie opanowania umiejętności szkolnych i praktycznych (pozaszkolnych) przez uczniów klasy III w Bydgoszczy prowadzi do stwierdzenia, że te pierwsze ($\bar{p}=0,52$) zostały nieco lepiej opanowane od drugich ($\bar{p}=0,50$).

Tabela 10. Wskaźniki łatwości zadań testowych o nazwie „porozumiewanie się” (Inowrocław)

Nazwa umiejętności	Uczniowie		Ogółem
	dst	ndst	
1. Zapisywanie wiadomości typu: „Poszedłem do kolegi”	0,17	0,38	0,20
2. Układanie i pisanie życzeń okolicznościowych zdaniem pojedynczym rozwiniętym	0,71	0,25	0,63
3. Porządkowanie nazwisk według pierwszej litery	0,56	0,13	0,49
4. Odszukiwanie na mapie Polski głównych rzek i miast	0,34	0,25	0,33
5. Układanie i pisanie listu do kolegi (koleżanki) składającego się z 5 zdań	0,00	0,00	0,00
Ogółem	0,36	0,20	0,33

Wyniki zawarte w tabeli 10. pokazują, że uczniowie klasy III w Inowrocławiu znacznie lepiej opanowali umiejętności szkolne od praktycznych.

Różnica wskaźników łatwości zadań o nazwie „czytanie i pisanie” i „porozumiewanie się” wynosi 0,30 i pozwala na stwierdzenie, że osiągnięcia uczniów w zakresie umiejętności praktycznych są niższe w porównaniu z osiągnięciami w zakresie umiejętności szkolnych.

Wskaźniki łatwości zawarte w kolumnie ogółem (tabela 10) świadczą o tym, że ani jedna umiejętność praktyczna nie została należycie opanowana.

Największą trudność sprawiło uczniom układanie i pisanie listu do kolegi (koleżanki) składającego się z 5 zdań.

Najczęstsze błędy to:

- zapisanie jedynie tytułu listu,
- brak nazwy miejscowości, daty pisania listu i nagłówek do kogo list jest skierowany.

Uczniom dostatecznym ogromną trudność sprawiło zapisanie wiadomości typu: „Poszedłem do kolegi”, natomiast niedostatecznym porządkowaniem nazwisk według pierwszej litery. Uczniowie pozostawiali te zadania bez rozwiązania, a w przypadku pierwszego: zapisywali zdania nie zawierające wiadomości, drugiego: porządkowali tylko jedno lub dwa nazwiska według alfabetu, zamiast czterech wymaganych.

Bardzo niskie wartości wskaźnika łatwości zawarte w wierszu ogółem wskazują, że umiejętności praktyczne wymagają dalszej pracy wyrównawczej, a więc wielu dodatkowych ćwiczeń w celu uzupełnienia braków w tym zakresie.

Porównanie opanowania umiejętności szkolnych i praktycznych (pozaszkolnych) przez uczniów klasy III w Inowrocławiu prowadzi do stwierdzenia, że te pierwsze ($\bar{p}=0,63$) zostały nieco lepiej opanowane od drugich ($\bar{p}=0,33$).

Rozkład danych w tabelach 7-10 potwierdza hipotezę roboczą orzekającą, że uczniowie klas początkowych korzystający z zajęć wyrównawczych nieco lepiej opanowali umiejętności konieczne szkolne od praktycznych. Różnica średnich wskaźników łatwości zadań o nazwie „czytanie i pisanie” i „porozumiewanie się” wynosi 0,16 na korzyść tych pierwszych.

9. Zaliczenie części szkolnej („czytanie i pisanie”) i praktycznej („porozumiewanie się”) testu

W tabeli 11. przedstawiam opanowanie umiejętności szkolnych tworzących część szkolną testu oraz praktycznych tworzących jego część praktyczną w powiązaniu ze sobą.

Tabela 11. Umiejętności szkolne i praktyczne badanych

Umiejętności szkolne	Umiejętności praktyczne		Ogółem
	zaliczone	nie zaliczone	
zaliczone	17	23	40
nie zaliczone	8	47	55
Ogółem	25	70	95

Tabela 11. obejmująca wyniki obu badanych środowisk miejskich pokazuje, że obydwa zakresy umiejętności opanowało tylko 17 uczniów. Pozostali uczniowie wykazują poważne braki: 8 nie opanowało umiejętności szkolnych i aż 23 praktycznych. Obydwu zakresów nie opanowało aż 47 uczniów. Opanowanie umiejętności szkolnych (40 uczniów) wypadło stosunkowo lepiej od opanowania umiejętności praktycznych (25 uczniów).

Wyniki powyższe potwierdza test niezależności χ^2 , w którym wartości funkcji testowej $\chi^2 = 3,72$, a wartość krytyczna $\chi^2_{\alpha} = 3,274$ na poziomie istotności $\alpha = 0,10$ przy jednym stopniu swobody. Można przypuszczać, że rodzaj umiejętności wpływa na poziom ich opanowania. Umiejętności szkolne kształtowane w toku procesu dydaktyczno-wychowawczego funkcjonują zdecydowanie lepiej od umiejętności praktycznych nabywanych głównie poprzez doświadczenie życiowe.

10. Przyczyny braku osiągnięć koniecznych w nauczaniu początkowym języka polskiego

Niniejsze badania ograniczyły się do określenia zależności poziomu osiągnięć koniecznych uczniów od ich pochodzenia społecznego, poziomu wykształcenia, specjalizacji przedmiotowej i stażu pracy zawodowej nauczycieli nauczania początkowego języka polskiego.

Zależność osiągnięć koniecznych od pochodzenia społecznego uczniów przedstawiłam w punkcie 7.

A. Poziom wykształcenia, specjalizacja przedmiotowa i staż pracy nauczycieli a osiągnięcia konieczne uczniów

Tabela 12. Poziom wykształcenia nauczycieli a osiągnięcia konieczne uczniów

Uczniowie	Wykształcenie nauczycieli		Ogółem
	średnie	wyższe	
zaliczyli test	10	15	25
nie zaliczyli testu	37	33	70
Ogółem	47	48	95

Test zaliczyło 15 uczniów klasy III z grupy wyrównawczej, których uczyli nauczyciele z wykształceniem wyższym i tylko 10 uczniów, których uczyli nauczyciele z wykształceniem średnim.

Zależność między analizowanymi zmiennymi znajduje potwierdzenie statystyczne, np. dla badanych z Inowrocławia test niezależności χ^2 , w którym wartość funkcji $\chi^2 = 1,254$, a wartość krytyczna $\chi^2_{\alpha} = 1,074$ na poziomie istotności $\alpha = 0,30$ przy jednym stopniu swobody potwierdza zależność osiągnięć koniecznych uczniów od poziomu wykształcenia nauczycieli.

Tabela 13. Specjalizacja przedmiotowa nauczycieli a osiągnięcia konieczne uczniów

Uczniowie	Specjalizacja przedmiotowa nauczycieli		Ogółem
	kierunkowa	inna	
zaliczyli test	21	4	25
nie zaliczyli testu	50	20	70
Ogółem	71	24	95

Test zaliczyło 21 uczniów, których uczyli nauczyciele ze specjalizacją kierunkową nauczanie początkowe lub język polski i tylko 4 uczniów, których uczyli nauczyciele ze specjalizacją wychowanie przedszkolne.

Zależność osiągnięć koniecznych grupy inowrocławskiej od specjalizacji przedmiotowej nauczycieli potwierdza test niezależności chi kwadrat, w którym

wartość funkcji testowej $\chi^2 = 0,1225$, a wartość krytyczna $\chi^2\alpha = 0,0642$ na poziomie istotności $\alpha = 0,30$ przy jednym stopniu swobody.

Tabela 14. Staż pracy nauczycieli a osiągnięcia konieczne uczniów

Uczniowie	Staż pracy		Ogółem
	do 10 lat	powyżej 10 lat	
zaliczyli test	12	13	25
nie zaliczyli testu	35	35	70
Ogółem	47	48	95

Test zaliczyło zaledwie 12 uczniów, których uczyli nauczyciele pracujący do 10 lat i 13 uczniów, których uczyli nauczyciele pracujący powyżej 10 lat.

Zależność osiągnięć koniecznych uczniów z Inowrocławia od stażu pracy nauczycieli potwierdza test niezależności chi kwadrat, w którym wartość funkcji testowej $\chi^2 = 0,028$, wartość krytyczna $\chi^2\alpha = 0,016$ na poziomie istotności $\alpha = 0,30$ przy jednym stopniu swobody.

Materiał empiryczny przedstawiony w tabelach 12.-14. potwierdza zależność osiągnięć koniecznych badanych od poziomu wykształcenia, specjalizacji zawodowej i stażu pracy nauczyciela.

Wartości chi kwadrat dla analizowanych zmiennych w grupie bydgoskiej układały się podobnie.

11. Wnioski

Badania osiągnięć koniecznych z języka polskiego w 4 szkołach miejskich pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków:

1. Uczniowie klasy III należący do zespołów wyrównawczych mają trudności z należyтым opanowaniem umiejętności koniecznych z języka polskiego. Umiejętności te są konieczne, ale nie wystarczające do pełnego uczestnictwa w zajęciach szkolnych na poziomie początkowym oraz w życiu codziennym.
2. Opanowanie umiejętności szkolnych wypadło nieco lepiej od opanowania umiejętności praktycznych.

3. Aczkolwiek rezultaty uzyskane przez uczniów szkół bydgoskich w korzystniejszym świetle stawiają skuteczność zajęć dydaktyczno-wyrównawczych w porównaniu z badanymi szkołami w Inowrocławiu, to jednak poziom opanowania osiągnięć koniecznych z języka polskiego jest niezadowolający.
4. Osiągnięcia konieczne badanych są zróżnicowane w zależności od pochodzenia społecznego uczniów, specjalizacji przedmiotowej nauczycieli nauczania początkowego.
5. Wyniki badań potwierdzają celowość organizowania w szkołach zespołów dydaktyczno-wyrównawczych z uczniami nie osiagającymi wymagań koniecznych z języka polskiego.

BIBLIOGRAFIA

- Denek K., R. Szałachowska: O nowy kształt edukacji, „Kultura i Edukacja” 1993, nr 2.
- Niemierko B. (red.): ABC testów osiągnięć szkolnych, WSiP Warszawa 1975a.
- Niemierko B.: Testy osiągnięć szkolnych, WSiP Warszawa 1975b.
- Niemierko B.: Stan dydaktyk przedmiotowych i umiejętności dydaktycznych nauczycieli. Synteza ekspertyzy, WSP Bydgoszcz 1985.
- Niemierko B.: Pomiar sprawdzający wielostopniowy, WSP Bydgoszcz 1986.
- Nowik J.: Próba określenia minimum kompetencji matematycznej ucznia klasy IV szkoły podstawowej oraz sposobów wykorzystania tego minimum do przewidywania losów ucznia, „Edukacja” 1983 nr 2.
- Nowik J.: Prognostyczna wartość sprawdzania osiągnięć koniecznych z matematyki, „Edukacja” 1990 nr 3.
- Patrzalek T.: O teście osiągnięć koniecznych, „Edukacja” 1983 nr 2.
- Program nauczania początkowego. Klasy I-III, MEN Warszawa 1992.
- Sala J.: Osiągnięcia konieczne w nauczaniu początkowym języka polskiego, WSP Bydgoszcz 1989, Maszynopis.
- Sitarska W.: Osiągnięcia konieczne w początkowym nauczaniu matematyki: problemy, propozycje badawcze, stanowisko nauczycieli, „Edukacja” 1985 nr 1.
- Sitarska-Niemierko W.: Osiągnięcia konieczne w nauczaniu początkowym matematyki, WSP Bydgoszcz 1987.
- Sitarska-Niemierko W.: Konstrukcja testu do badania osiągnięć koniecznych w nauczaniu początkowym matematyki, „Edukacja” 1990 nr 3.
- Sobczak M.: Problem osiągnięć koniecznych absolwenta szkoły podstawowej w zakresie matematyki, „Edukacja” 1983 nr 2.
- Więckowski R.: Elementy systemu nauczania początkowego, WSiP Warszawa 1976.